

Самотуга Андрій Валерійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач редакційно-видавничого відділення
відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Поліція, виходячи з її завдань як складової сектора безпеки, є найбільш наближеною до громадян інституцією, на відміну від, наприклад, спецслужб, діяльність яких спрямована здебільшого на виконання зовнішніх функцій держави. Відтак, робота поліції, поряд з дотриманням принципу конспіративності відносно її підрозділів кримінального блоку, є здебільшого публічною, а отже, перебуває під постійним контролем суспільства. Контроль виявляється досить протилежної інтенсивності – від конструктивної критики у ЗМІ й громадських обговореннях до відвертих масових заворушень, що виливаються в організовані напади на поліцейські установи, приводами до яких здебільшого є випадки зловживання поліцейськими повноваженнями, а саме неадекватне, на переконання мас, застосування ними заходів примусу стосовно порушників закону.

Протягом десятиліть минулого століття наші співгромадяни дізнавалися виключно із повідомлень і публікацій радянських ЗМІ про існування поліцейської жорстокості й корупції лише на капіталістичному Заході. Згодом «перебудова» і «гласність» довели, що подібна проблема притаманна всім без винятку державам – і демократичним, і тоталітарним, хоча досвід їх вирішення вартий уваги тільки відносно перших. Доступ до раніше засекречених архівів сприяв численним дослідженням фахівців уже пострадянського періоду на тему конфліктів між міліцією та населенням. В одних винуватцями масових невдоволень виявлявся непрофесіоналізм правоохоронців, в інших призвідниками «антиміліцейських» бунтів ставали особи з кримінальною біографією – на хвилі реабілітації політично репресованих безпідставно амністовані в 1950-х рр. й використані як малокваліфікована робоча сила в місцях активного індустріального будівництва. Чого лише варті сумнозвісні події на території Української РСР в Херсоні 1956 р. та Кривому Розі 1961 й 1963 рр.

На демократичному заході найбільш відомим є Лос-Анджелеський бунт (США) – масові кількадевні безладдя 1992 р., що потягли за собою загибель 53 людей. Заворушення на расовому підґрунті почалися тоді, коли суд присяжних виніс виправдувальний вирок чотирьом білим поліцейським, які побили чорношкірого за те, що той чинив опір при його арешті за перевищення

швидкості.

Мали місце також антиполіцейські бунти у передмістях Парижа 2005 р. Останнім часом найрезонансніший стався 2014 р. знову ж таки у США, у м. Фергюссон, штат Міссурі. У місті було запроваджено надзвичайний стан, куди було стягнуто додаткові підрозділи поліції та нацгвардії. Хвилю вуличних протестів зустріла Америка рішення великої колегії присяжних штату про визнання невинним офіцера поліції, який застрелив у серпні неозброєного чорношкірого підлітка. Акції протесту спалахнули майже в 90 містах 34 американських штатів, а також у кількох населених пунктах у Канаді. Єдноло всі ці конфлікти одне: агресивна суспільна реакція не стільки на ексцеси правоохоронців, скільки на рішення судових інстанцій, що залишали їх, на думку протестувальників, непокараними.

Не «відставала» в цьому й Україна: сумнозвісні події біля райвідділу міліції у райцентрі Врадіївка Миколаївської області влітку 2013 р. Наступним тягарем репутації правоохоронців були Євромайдан й далі – захоплення за їх бездіяльності й потурання відділів міліції бойовиками-сепаратистами у містах на Донеччині – Слов'янську та Краматорську, між тим відстояти вдалося міліцейські будівлі в Маріуполі та Красноармійську.

Якщо кричущі випадки порушення законності були приводами до масових протестних акцій, то їхніми причинами – половинчасті реформи у правоохоронній сфері (якщо взагалі їх можна так назвати), пов'язані з циклічними кризовими явищами в соціально-політичній сфері держави. Знову Україна виявилася серед «лідерів» стагнації на пострадянському просторі, як і в роки перебудови в СРСР кінця 1980-х рр., пропустивши вперед не лише країни Балтії, а й Кавказу та Центральної Азії. Політичне керівництво не наважилося тоді навіть перейменувати міліцію на поліцію (майже 25 років діяв прийнятий за радянських часів закон про міліцію, як і адмінкодекс 1984 р. з подальшими численними доповненнями), аби ні в чому не випереджати «старшого брата», але там вже на початку 2010-х рр. це здійснили. Україна ж вичікувала й відклала до кращих часів. А вони, навпаки, настали гіршими з точки зору оборони й безпеки країни.

І вже на 24-у році своєї незалежності, в розпал справжньої боротьби за неї, на зло агресору (бо псувати «добросусідські» відносини вже ні з ким), розпочато створення нової поліції. Під цей процес було підведено відповідну законодавчу базу – Закон України «Про Національну поліцію» Проте і його прийняття, як і Конституції 1996 р., виявилось результатом низки компромісів між різними політичними силами і центрами влади – вже новообраними президентом, парламентом та урядом.

Не вдаючись у детальний аналіз цього закону (факт наявності цілої низки стилістичних і смислових «ляпсусів»), варто спинитися на одному з його положень, що визначає, зокрема, принцип політичної нейтральності в діяльності поліції (ст. 10). Так, у п. 1 цієї статті зазначено, що «поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та пар-

тійної належності». Тут законодавцем, мабуть, свідомо допущено прогалину, тобто відсутнє уточнення, кого саме стосується ця незалежність політичних переконань – поліції чи людини?

Також неоднозначні тлумачення спричиняють решта пунктів цієї статті, зважаючи, як це не парадоксально, на їхню політизованість. Адже недарма слова «поліція» і «політика» мають те саме семантичне походження – грецьк. «поліс» (місто, громада, держава). Отже, поліція апріорі є політичним інститутом – представником влади, в особі правлячої партії, що здійснює управління державою і суспільством шляхом реалізації державної політики у її різновидах – правової, правоохоронної, кримінально-правової тощо.

У п. 2 цієї статті йдеться, що «поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та *громадських об'єднань* (курсив – авт.)». Далі у п. 1 ст. 11 закріплено положення, які суперечить наведеному, напр.: діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та *громадськими об'єднаннями...*».

Отже, більшість норм Закону України «Про Національну поліцію» в частині дотримання принципу політичної нейтральності в діяльності поліції є на сьогодні поки що декларативними з огляду на такі обставини:

1) поліція України як правонаступниця міліції продовжує залишатися, хоча й не суб'єктом, але учасником політичних (особливо з 2004 р. виборчих) процесів у державі;

2) залишається нереалізованим, як і у всій виконавчій владі, розподіл вищих керівних посад на політичні й функціональні (ще на початку 2000-х рр. була спроба запровадити інститут державного секретаря міністерства);

3) поліція, залишаючись поки що в Україні централізованою структурою, не може не мати ознак політизованості. Вирішення проблеми – часткова децентралізація (яка можлива лише в системі виконавчої влади) зі створенням підрозділів місцевої поліції з подвійним підпорядкуванням – місцевим радам і МВС, як зазначено у ст. ст. 65, 87 закону;

4) новостворена поліція України продовжує діяти у несприятливому соціально-політичному середовищі й напруженій криміногенній обстановці, що характеризується збільшенням незаконного обігу вогнепальної зброї та вибухових пристроїв. Адже на протести в тій же Америці та Врадіївні вийшли незаможні люди, але, на щастя, без зброї, якої через свій майновий стан не могли мати. Отже, найбільше неповаги й ненависті до поліції у депресивних регіонах, де немає постійної роботи й мешканці перебиваються випадковими заробітками, а поліція в їх уявленні – це відносно забезпечена частина тієї ж громади. Єдине, що поки вселяє надію, це досить високий кредит довіри громадян України до поліції (як приклад мітинг в Києві на її підтримку після інциденту з нічним переслідування і стрільбою в BMW-втікача);

5) правоохоронна система потерпає від деструктивного впливу конфліктогенного дуалізму виконавчої влади, коли одну частину повноважень у силовій сфері (СБУ, Прокуратура, ЗС) закріплено за Президентом України, ін-

шу (МВС) – за Кабінетом Міністрів України. Розв’язання цієї проблеми вважається у найбільш кардинальний спосіб – зміна Конституції, а саме перехід від змішаної (парламентсько-президентської) до чітко визначеного різновиду республіки – президентської чи парламентської. Боятися змін не варто, бо небезпечніше – їх уникати. Адже, наприклад, Франція – один із центрів західної демократії, має конституцію вже п’ятої республіки, втім продовжує мати змішану форму правління. Таким чином, щоб вдосконалюватися, потрібно змінюватися.

Миронюк Станіслава Анатоліївна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
і процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПІДХОДИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Відповідно до ст. 38 КПК органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є: 1) слідчі підрозділи: а) органів внутрішніх справ; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБ України) [1]. Діяльність органів досудового розслідування ОВС урегульована наказом МВС України від 09.08.2012 № 686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України», яким затверджено Положення про органи досудового розслідування МВС України [2]. Органи досудового розслідування МВС України є структурними підрозділами МВС України та його територіальних органів, які згідно з Кримінальним процесуальним кодексом забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності, зокрема відповідно до ст. 216 КПК слідчі органів внутрішніх справ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. Діяльність органів досудового розслідування органів безпеки урегульована законами України «Про оперативну-розшукову діяльність» 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ [3] та «Про Службу безпеки України» 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ [4]. Так, відповідно до ст. 24 цього Закону, до обов’язків Служби безпеки України віднесено виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції СБУ України, проведення їх досудового розсліду-